

АПАРАТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Головне науково-експертне управління

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-40-25, 255-45-01; факс: 255-41-86

№ 16/3-99/2710-1(23668)

" 31 " 01 2020 р.

ВИСНОВОК

на проект Закону України «Про внесення змін до деяких
законодавчих актів щодо забезпечення участі присяжних
у здійсненні правосуддя»

Метою законопроекту, як зазначено в пояснювальній записці до нього, є вдосконалення правової деталізації процедури судового провадження за участі присяжних. Задля досягнення зазначеного пропонується дати визначення понять «суд присяжних» (п. 27 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України; далі – КПК) та «вердикт» (п. 28 ч. 1 ст. 3 КПК). Крім того, запропоновано передбачити, що кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого (одного із обвинувачених) – у складі дванадцяти присяжних та головуючого судді (ч. 3 ст. 31 КПК в редакції проекту). При винесенні колегією присяжних вердикту про невинність підсудного головуючий одразу оголошує виправдувальний вирок, після чого підсудний одразу звільняється з-під варти у залі судового засідання. Виправдувальний вердикт обов'язковий для головуючого судді і тягне за собою винесення ним виправдувального вироку (ч. 7 ст. 391 КПК в редакції проекту). Вердикт присяжних може бути оскаржено в апеляційному порядку (ч. 5 ст. 394 КПК в редакції проекту). Наслідком скасування вердикту присяжних є скасування вироку (ч. 5 ст. 392 КПК в редакції проекту).

За результатами розгляду поданого законопроекту Головне науково-експертне управління вважає за необхідне зазначити наступне.

Щодо змін до КПК

1. У чинній редакції ч. 3 ст. 31 КПК можливість розгляду кримінального провадження судом присяжних визначена лише щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі. Натомість, змінами до вказаної норми встановлюється, що кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого (одного з обвинувачених) – у складі дванадцяти присяжних та

головуючого судді відповідно до правил, встановлених цим Кодексом (ч. 3 ст. 31 КПК в редакції проекту).

По-перше, прийняття запропонованих проектом змін матиме наслідком збільшення навантаження на судову систему, адже кількість кримінальних проваджень, які повинні будуть розглядатися судом присяжних, значно зросте. Крім того, більш тривалим буде підготовче судове засідання, а також судове засідання у разі, коли виникне необхідність добору кандидатів у присяжні (див. ч. 10 ст. 387 КПК в редакції проекту).

По-друге, звертаємо також увагу, що у законопроекті пропонується замість трьох (як це передбачено у чинній редакції ч. 3 ст. 31 КПК) збільшити кількість колегії присяжних до дванадцяти (ч. 3 ст. 31 КПК в редакції проекту). Однак у постанові про судовий розгляд за участю присяжних, яку суддя виносить на підготовчому судовому засіданні, вказується п'ятдесят кандидатів у присяжні, що визначаються випадковою вибіркою автоматизованої системи добору присяжних (ч. 1 ст. 385 КПК в редакції проекту). При цьому перші 24 особи, щодо яких судом прийнято рішення про можливість їх участі в судовому розгляді кримінального провадження як присяжних, складають присягу. Ці особи формують основний склад суду присяжних, інші 12 осіб, в порядку черговості відбору, формують запасний склад суду присяжних (ч. ч. 8, 9 ст. 387 КПК в редакції проекту). Крім того, якщо суд приймає ухвалу про розпуск суду присяжних на тій підставі, що під час судового розгляду склад суду присяжних зазнав змін, а перелік запасних присяжних вичерпано, він дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик кандидатів у присяжні у кількості ще п'ятдесяти осіб (див. ч. 10 ст. 387 КПК в редакції проекту). При цьому одна і та ж особа не може бути присяжним в кількох кримінальних провадженнях одночасно та частіше як один раз на дванадцять місяців (ч. 5 ст. 385 КПК в редакції проекту).

На наш погляд, запропонований проектом підхід не сприяє забезпеченню швидкого, повного та неупередженого судового розгляду, що є одним з головних завдань кримінального провадження.

Окрім цього, прийняття проекту, який передбачає настільки істотні зміни в роботі судів, на наше переконання, має здійснюватись лише після уважного вивчення питання про готовність судової системи до роботи у відповідному режимі. Таке вивчення має, зокрема, включати визначення орієнтовної кількості справ, які будуть розглядатись за участю нових колегій присяжних, обстеження судів на предмет наявності достатньої кількості приміщень, придатних для розгляду таких справ, розрахунок додаткових бюджетних видатків, необхідних для виплати грошових компенсацій присяжним, оскільки їх кількість та тривалість їх участі у розгляді справ зросте, та ін. Однак у доданих до проекту супровідних документах не міститься жодної інформації з зазначених вище питань.

2. Вбачається певна суперечність змісту п. 27 ч. 1 ст. 3 КПК (в редакції проекту) та ч. 1 ст. 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Зокрема, у п. 27 ч. 1 ст. 3 КПК (в редакції проекту) визначено, що суд

присяжних – це форма колегіальної реалізації судової влади безпосередньо громадянами України з винесенням вердикту підсудному за результатами розгляду кримінального провадження в порядку, визначеному цим Кодексом. У той же час, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» в ч. 1 ст. 64 визначає, що для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, *список громадян, які постійно проживають на територіях*, на які поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, відповідають вимогам статті 65 цього Закону і дали згоду бути присяжними. З буквального тлумачення зазначеної норми випливає, що *вимога про наявність у особи*, яка проживає на території юрисдикції відповідного окружного суду, *саме громадянства України відсутня*.

3. У абз. 2 ч. 5 ст. 383 КПК (в редакції проекту) зазначається, що суддя має право на винесення прямого мотивованого одноосібного вироку на будь-якій стадії судового розгляду, якщо в ході розгляду кримінального провадження є беззаперечною та очевидною недоведеність вини підсудного.

Однак за наявності пропонованої норми незрозумілою є роль присяжних, а також неясно, що слід розуміти під «очевидністю» недоведеності вини підсудного, адже вказане поняття є занадто суб'єктивним. Крім того, сумнівним є підхід, яким дозволяється винесення вироку «на будь-якій стадії судового розгляду». Адже фактично це означає, що одразу після закриття підготовчого засідання і початку судового розгляду суддя може винести одноосібний вирок, пропустивши всі стадії судового процесу. Вважаємо запропонований підхід нелогічним та непослідовним.

4. Необґрунтованим, на нашу думку, є позбавлення можливості перегляду за нововиявленими обставинами судового рішення, винесеного на основі вердикту суду присяжних (ч. 6 ст. 383 КПК в редакції проекту). Адже на час судового розгляду певні обставини могли не бути відомі, а відтак і не враховані судом присяжних при складенні акту і оголошенні вердикту (див. ч. 4 ст. 391 КПК в редакції проекту).

5. Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 388 КПК (в редакції проекту) відмова присяжного скріпити текст присяги та інформаційний лист щодо прав та обов'язків в судовому засіданні власним підписом є підставою для відводу присяжного, а також його притягнення до відповідальності за невиконання громадянського обов'язку. Водночас зміст законопроекту не дозволяє встановити, про який саме вид відповідальності йдеться в зазначеній нормі. Адже чинне законодавство не передбачає відповідальності за відмову присяжного скріпити власним підписом текст присяги та інформаційний лист щодо прав та обов'язків в судовому засіданні. У законопроекті відсутні також пропозиції щодо встановлення такої відповідальності.

6. Наразі згідно з п. 4 ч. 2 ст. 386 КПК присяжний зобов'язаний не спілкуватися без дозволу головуючого з особами, що не входять до складу суду, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що

здійснюються (здійснювалися) під час нього. Натомість, у проекті пропонується внести зміни до даної норми та зобов'язати присяжного не спілкуватися з будь-якими особами стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися). Вважаємо запропоновані зміни надмірними. Адже у разі прийняття законопроекту в запропонованій редакції присяжний не зможе спілкуватися навіть з головуючим у справі, який керує ходом судового засідання (див. ст. 31, ч. 1 ст. 321 КПК).

7. У разі неможливості участі в судовому розгляді кримінального провадження особа вказує причину та заявляє самовідвід із поданням письмової заяви. За письмовою заявою можуть бути звільнені особи: 1) які не володіють мовою, якою ведеться судочинство; 2) не здатні виконувати обов'язки присяжного *за станом здоров'я*, що підтверджується медичними документами, які особа додає до заяви; 3) вагітні жінки та жінки, які мають дитину у віці до трьох років; 4) особи, фактичне відлучення яких від виконання службових обов'язків може завдати *істотної шкоди* державним чи суспільним інтересам; 5) інші особи, які заявляють *про неможливість прибути* на судовий розгляд, що підтверджують документально; 6) особи, у яких наявний *конфлікт інтересів* (ч. 4 ст. 387 КПК в редакції проекту).

На наш погляд, запропонована проектом редакція потребує низки уточнень. Зокрема, у даному випадку варто уточнити, які саме медичні показники є протипоказанням для виконання обов'язків присяжного; якими є критерії істотності шкоди державним чи суспільним інтересам; з якої причини неможливість прибути на судовий розгляд є підставою для звільнення особи від виконання обов'язків присяжного, чи повинна бути причина неприбуття поважною та яким є критерій поважності; що слід вважати в контексті зазначеної статті КПК конфліктом інтересів.

8. У ч. 6 ст. 387 КПК (в редакції проекту) передбачено, що сторона захисту та обвинувачення мають право *невмотивовано* заявити про відвід 3 присяжних. Водночас в доданих до проекту документах відсутнє обґрунтування необхідності запровадження такого інституту, які *невмотивований відвід присяжному*.

До того звертаємо увагу, що у проекті має бути сказано про право кожної сторони надати головуючому не більше 3 мотивованих клопотань про відводи *«протягом»*¹ відбору, а не *«на протязі»*, як це зазначено в ч. 5 ст. 387 КПК (в редакції проекту). Адже *«бути на протязі»* означає бути на різкому струмені повітря, що продуває приміщення крізь щілини, отвори, розташовані одне проти одного².

9. Юридично некоректним є положення ч. 12 ст. 387 КПК (в редакції проекту), де передбачено, що в разі, якщо в матеріалах кримінального провадження містяться відомості, які становлять *охоронювану законом таємницю*, присяжні складають письмово присягу про її нерозголошення.

¹ Словник української мови Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України. URL: <http://www.inmo.org.ua/sum.html>

² Івченко А.О. Глумачний словник української мови / Худож.-оформлювач І. В. Осіпов. - Харків: Фоліо, 2008. - С. 384.

Адже відповідно до вимог ч. 1 ст. 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації» «таємна інформація» – інформація, доступ до якої обмежується відповідно до ч. 2 ст. 6 цього Закону, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить *державну*, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю. При цьому спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці визначається Законом України «Про державну таємницю». А отже, якщо у присяжного не буде належної форми допуску до державної таємниці, яка встановлюється залежно від ступеня секретності інформації (див. ст. ст. 22, 27 Закону України «Про державну таємницю»), то він не матиме права знайомитися з відповідними матеріалами кримінального провадження. При цьому змін до Закону України «Про державну таємницю» з цього питання у законопроекті не передбачено.

10. У ч. 1 ст. 391 КПК (в редакції проекту) визначається, що суддя формулює в письмовому вигляді питання, які підлягають вирішенню присяжними *виключно щодо винуватості підсудного*, які надаються присяжним до початку обговорення в нарадчій кімнаті. Вважаємо, що запропонований підхід слід переглянути, оскільки поряд з питанням про винуватість підсудного перед присяжними повинно бути поставлене питання про його невинуватість.

11. Звертаємо увагу на необхідність узгодження термінології законопроекту з чинним КПК. Так, головуючий оголошує виправдувальний вирок при винесенні колегією присяжних вердикту не про «невинність» (див. ч. 7 ст. 391 КПК в редакції проекту), а про «невинуватість» (див. ч. 2 ст. 17, ч. 5 ст. 223, ч. 2 ст. 411 чинного КПК та ін.).

12. Вирок суду присяжних може бути оскаржений в апеляційному порядку потерпілим, його представником виключно з підстав: призначення покарання, звільнення від покарання та від його відбування; розв'язання цивільного позову; прокурором виключно з підстав призначення покарання, звільнення від покарання та від його відбування; розв'язання цивільного позову та вирішення питання про судові витрати (п. п. 2, 3 абз. 2 ч. 5 ст. 394 КПК в редакції проекту). З наведеного незрозуміло, чому коли йдеться про можливість апеляційного оскарження в частині розв'язання цивільного позову, такого права позбавлено цивільного позивача, його представника або законного представника, а також цивільного відповідача або його представника.

13. Згідно з ч. 5 ст. 394 КПК (в редакції проекту) *вердикт* суду може бути оскаржено в апеляційному порядку. Суд апеляційної інстанції розглядає скарги *на вердикт* та (або) вирок суду присяжних (ч. 5 ст. 407 КПК в редакції проекту). Наведене не узгоджується з приписами ч. 1 ст. 395 КПК, де зазначено, що апеляційна скарга подається: 1) на судові рішення, ухвалені судом першої інстанції; 2) на ухвали слідчого. При цьому жодних змін до вказаної норми КПК у проекті не запропоновано.

Щодо змін до Закону України «Про Державний реєстр виборців»

Законопроектом ст. 26 Закону України «Про Державний реєстр виборців» пропонується доповнити ч. 8 такого змісту: «Під час здійснення повноважень з формування та затвердження списку присяжних у порядку, визначеному Законом України «Про судоустрій і статус суддів», Державна судова адміністрація України та її територіальні органи мають право отримувати з Реєстру інформацію про виборців, зокрема таку, що містить персональні дані».

Зазначене положення, на наш погляд, потребує уточнення стосовно обсягу (або переліку) персональних даних, право на отримання яких з Державного реєстру виборців надається Державній судовій адміністрації України та її територіальним органам.

Узагальнюючий висновок: за результатами розгляду у першому читанні законопроект доцільно повернути суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання.

Керівник Головного управління

С. Тихонюк

Вик.: В. Попович, І. Кунець